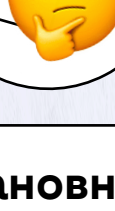

Освітній процес в умовах війни

Рекомендації МОН
на початку 2023-2024 н.р.

Шановні вчителі!

Щодня ви демонструєте світові уроки боротьби, стійкості та перемог. Це завдяки вам українські діти мають можливість навчатися, незважаючи на численні виклики та загрози. Ви робите те, що, здавалося б, мало кому під силу. Ви неймовірні.

Будь-які пафосні слова сьогодні звучать штучно. Ніхто не знає краще, ніж ви, як це — бути вчителем чи вчителькою і як це — щодня жити освітою. Саме тому Міністерство освіти і науки України звертається до вас із проханням дозувати навантаження, зважаючи на свої сили. Берегти ресурс — критично необхідно, бо стійкість — наша суперсила.

Пропозиції, що їх пропонуємо нижче, не є директивою. Це лише доброзичливі рекомендації, що мають на меті піклування. Безперечно, наш спільний пріоритет сьогодні — максимально можлива безпека всіх (кожної дитини, працівників і працівниць системи освіти, батьків — усіх учасників і учасниць освітнього процесу). Тому міністерство, звертаючись до управлінців освіти всіх рівнів, хоче наголосити:

Школа — це про спільноту, безпеку та підтримку, а не про контроль.

1 Рекомендації щодо організації роботи

ПОРАДИ

1. Обираючи між потребою «виконати програму» та **«зберегти ресурсність для перемоги»**, обирайте друге. Якщо тривога лунала вночі й дитина / учитель або вчителька почуваться втомленою зранку, висока концентрація академічного матеріалу на початку і «постулат» про неухильне дотримання усталеного порядку дій стають неактуальними.

2. **НЕ можна нехтувати сигналами тривоги.** Незалежно від форм навчання (очна чи заочна, індивідуальна — екстернатна, сімейна) чи форм організації освітнього процесу (очний або дистанційний режим, змішане навчання) тощо. Після сигналу потрібно зупинити заняття для того, для кого сигнал лунає, і перейти в укриття. Це, безперечно, стосується і вчителя чи вчительки, який / яка це заняття проводить (під час дистанційного уроку сигнал тривоги може лунати в окремих областях — тоді він може стосуватися частини дітей та/або тільки вчителя / вчительки).

3. **Ставтеся** до втрати концентрації (власної та учнів) **із розумінням.** Не варто на початку дня пропонувати нові (складні для засвоєння) теми; приділіть час зміцненню та відчуттю безпеки, зверніть увагу на соціально-емоційне навчання, присвятіть урок узагальненню та систематизації попереднього матеріалу тощо. Академічний складник ми обов'язково надолужимо після стабілізації ситуації.

4. **Створюйте простір, у якому дитина відчуватиме близькість («Я з тобою!»), поважайте різність.** Неприпустими є фрази на зразок «Я чи інший учень або учениця зміг / змогла прийти вчасно / виконати домашнє завдання... то й ти мусиш!», «Зберися й починай працювати, бо всім зараз складно» тощо. Альтернатива: «Те, що ми всі переживаємо, — непростий виклик, і мені шкода, що тобі доводиться через це проходити. Попри це, ти чудово даєш собі раду, а разом нам вдасться ще краще».

5. Пам'ятайте, що «...немає людини, яка була б ніби острів». **Дбайте про себе,** діліться своїми переживаннями з близькими.

ЗАПИТАННЯ І ВІДПОВІДІ

Чи означає це, що знання не важливі?

Ні. Проте центральним завданням в умовах війни стає створення безпечного простору з чітко структурованими правилами та межами контакту.

Чи означає це, що я (як учитель/вчителька) маю перебрати на себе роль психолога / психологині?

Ні. Якщо ви не маєте відповідних компетентностей / відчуваєте, що не впораєтесь із ситуацією, потрібно залучити психолога. Розпочинати відповідну роботу можна лише після фази стабілізації — зміцнення та відчуття безпеки.

ДЕТАЛЬНІШЕ

Як організувати освітній процес в умовах війни: поради Державної служби якості освіти

<https://sqe.gov.ua/yak-organizuvati-osvitniy-proces-v-umo/>

Як проводити уроки під час війни?

Відеолекція дитячої психологині Благодійного фонду «Карітас-Київ» Наталії Сиротич

https://youtu.be/pjZHa3G_qLY

Коротка пам'ятка для вчителів, які працюють із дітьми під час війни.

9 правил

<https://nushub.org.ua/articles/korotka-pa-m-yatka-dlya-vchyteliv-yaki-pratsyuyut-t-iz-ditmy-pid-chas-vijny-9-pravyl/>

Як допомогти учням і батькам у часи війни? (посібник)

<https://nushub.org.ua/resource/posibn-yk-yak-dopomogty-uchnyam-i-batkam-u-chasy-vijny/>

Як підтримати та заспокоїти дитину під час війни?

<https://eo.gov.ua/yak-pidtrymaty-ta-z-aspokoity-dytynu-pid-chas-vijny/2022/02/28/>

Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?»

<https://www.howareu.com/>

2 Рекомендації щодо навчального навантаження та вибору форм і методів навчання

ПОРАДИ

1. **Дозвольте собі гнучкість у плануванні та модифікації навчальної діяльності.**

Тема, що зазвичай потребує одного уроку, щоб викладати в класі, імовірно, під час дистанційного навчання забере вдвічі більше ресурсу. В умовах війни (сигнал «Повітряна тривога» й перехід у сховище, стресові ситуації тощо) це забере ще більше часу.

2. Подбайте про **адекватні навчальні навантаження.** Великі обсяги матеріалу, надмірна складність завдань не сприяють якості навчання. Подавайте інформацію дозовано: мозок не може запам'ятати все відразу, бажано повертатися до матеріалу знову й знову — у щораз нових контекстах. Мінімізуйте домашні завдання та самотійні (контрольні) роботи. Тривалість виконання завдань для самопідготовки учнів у позанавчальний час не має перевищувати 1 години у 3–5 класах; 1,5 години у 6–9 класах; 2 години у 10–11(12) класах. Учням 1–2 класів не рекомендуємо давати такі завдання.

3. **Надавайте можливість вибору та заохочуйте учнів й учениць обирати:** те чи те завдання, той чи інший спосіб виконання, варіанти презентації результатів тощо.

4. **Ставтеся до помилок як до частини процесу навчання,** а не приводу для покарання. Помилки природні й потрібні. І йдеться не лише про учнів і учениць, а й про вчителів і вчительок. Почніть із порозуміння з собою. Неможливо почати існувати в «новій реальності» без великої кількості спроб і помилок. Крім того, стрес впливає на увагу, пам'ять, здатність зосереджуватися. Деякі діти можуть демонструвати поведінку, яка притаманна меншим за віком учням. До всього цього потрібно поставитися з розумінням. Не докоряйте іншим чи собі.

5. **Віддавайте перевагу** формувальному оцінюванню — **оцінюванню для навчання** (зворотний зв'язок для вдосконалення навчання; краще залучення учнів і учениць у процес навчання (що будемо вивчати, для чого це, як використати за межями школи).

6. **Підтримуйте гігієну користування технічними засобами.** Робіть перерви для руханок / ігор / розмов / дайте учням можливість висловитися: розповісти про свій настрій, проговорити емоції тощо.

7. **Обережно ставтеся до тем** родини, дому, домашніх улюбленців (діти могли їх втратити), недавнього минулого й подібного. Психологи не радять використовувати в іграх чи під час занять метафори / образи літаків, воєнної техніки тощо. Будьте уважні до звуків, що супроводжують урок (у відеоматеріалах і под.). Усе це може травмувати дітей, які були під обстрілами.

Запитуйте дозволу на доторки. Не розпитуйте про травмувальні події, проте завжди вислухайте дитину, про що б вона не говорила.

Допоможіть учням бачити щоденні (навіть невеликі) перемоги в їхньому житті, навчіть їх помічати це.

За можливості радьтеся з професійними психологами, удосконалюйте педагогічну кваліфікацію за цим напрямом.

ЗАПИТАННЯ І ВІДПОВІДІ

Чи означає це, що вчитель або вчителька має планувати роботу так, щоб учні мінімально працювали під час уроків?

Ні. Активне навчання передбачає фокусування на тому, як учні й учениці вчать, а не лише на тому, що вони вчать. Наприклад, діти самі формулюють правила, а не засвоюють готові. В умовах війни бесіда чи діалог кращі за інструкції чи розповіді, а творчі завдання — за механічні вправи. Учитель або вчителька в цьому процесі стимулює відповідальність за власне навчання та підтримує їх у тому, щоб стати самостійними в навчанні в школі та за її межами.

Чи означає це, що вчитель або вчителька може взагалі не зважати на завдання окремих стандартів і програм?

Ні. Очікувані результати навчання — важливий орієнтир, що дозволяє зрозуміти, у якій «точці» перебуває учень / учениця й спланувати подальшу навчальну діяльність.

Чи означає це, що учнів узагалі не потрібно оцінювати?

Ні. Зворотний зв'язок надзвичайно важливий в освітньому процесі, проте функція контролю, яку передбачає оцінювання, не є першочисною. Завдяки оцінюванню учні й вчителі, батьки повинні мати можливість ухвалювати обґрунтовані рішення, спрямовані на те, щоб учні досягли необхідних результатів навчання.

ДЕТАЛЬНІШЕ

«Всеукраїнська школа онлайн»

<https://osvitanow.org/aso-opportunities/>

«Вивчаю — не чекаю» (застосунок для учнів та учениць 1-4 класів):

<https://primary.org.ua/>

«Вчиси вухами» (аудіоуроки для 7–11 класів з історії України, української мови та літератури):

<https://audiolessons.nus.org.ua/>

Спільно до навчання: ефективна та безпечна освіта під час війни (онлайн-курс):

<https://osvitoria.university/courses/spi-lnodonavchannya/>

Оцінювання без знецінювання (онлайн-курс):

<https://study.ed-era.com/uk/courses/course/410>

«Школа для всіх» (онлайн-курс):

<https://study.ed-era.com/uk/courses/course/409>

